

Uskonnon ja katsomusten asemat eduskuntapuolueiden poliittisissa ohjelmissa 1999–2019

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tutkin sisällönanalyysin avulla eri tapoja, joilla uskonto ja katsomukset ovat esillä suomalaisten eduskuntapuolueiden poliittisissa ohjelmissa. Poliittisilla ohjelmilla tarkoitan puolueiden yleis-, vaali- ja erityisohjelmia. Tarkastelutapani on aineistolähtöinen. Tutkimuksessani kysyn, millaisia rooleja uskonnolle yleensä, eri uskonnoille ja muille katsomuksille rakentuu suomalaisessa puoluepolitiikassa. Tämän lisäksi tunnistan ja arvioin eri puolueiden mahdollisia eroja niiden suhtautumisessa uskuntoon. Pyrin myös selvittämään, millaisia tutkimustuloksia saadaan hyödyntämällä tietynlaista aineistotyyppiä ja analyysimenetelmää sekä arvioimaan näitä tuloksia vertaamalla niitä viimeaikaiseen pohjoismaiseen uskonnon,

politiikan ja julkisuuden suhteita koskevaan tutkimukseen.

Tarkastelun ajallinen väli on tammikuusta 1999 kesäkuuhun 2019. Tänä ajanjaksona Suomessa on ollut viisi hallitusta, kuudet eduskuntavaalit, neljät presidentinvaalit, viidet Euroopan parlamentin vaalit ja seitsemät kunnallisvaalit.¹ Tänä aikana suomalainen poliittinen kenttä on muuttunut. Vuosina 1995–2003 hallitusta johtivat sosialidemokraatit, vuosina 2003–2011 keskusta, 2011–2015 kokoomus, 2015–2019 keskusta ja kesäkuusta 2019 lähtien sosialidemokraatit.²

Rauli Mickelssonin mukaan suomalaisen politiikan vuosituhannen loppua luonnehti markkina- ja kilpailuretoriikan ja uusliberalismin kritiikin kasvu.³ Vuonna 2008 alkanutta vaihetta Mickelsson kuvaa globaaliangstin

kaudeksi, jolloin perussuomalaisten edustama nationalismi alkoi haastaa etenkin vihreän liikkeen edustamia postmaterialistisia arvoja. Ajanjaksoon sisältyy kuitenkin myös vihreiden Pekka Haaviston pääsy toiselle kierrokselle presidentinvaaleissa, tasa-arvoisen avioliittolain hyväksyminen sekä toisaalta perussuomalaisten menestys ja pääsy hallitukseen.⁴

Uskonnollisen maiseman kannalta ajanjaksoon liittyy Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärän kääntyminen aiempaa jyrkempään laskuun 2000-luvun aikana sekä kasvavan maahanmuuton seurauksena lisääntynyt uskonnollinen monimuotoisuus.⁵ Pohjoismaisessa ja kansainvälisessä vertailussa Suomen maahanmuuttajataustaisen väestön osuus on kuitenkin yhä hyvin pieni. Kirkosta eroamisen teki helpommaksi vuoden 2003 uusi uskonnonvapauslaki, joka oli osa laajempaa valtionkirkkojärjestelmän purkamista.⁶ Vuonna 1994 kirkkolaista erotettiin kirkon sisäisiä ja hengellisiä asioita säätelevä kirkkojärjestys sekä vaalijärjestys, jolloin kirkkolain tehtäväksi jäi kirkon ja yhteiskunnan suhteiden säätely.⁷ Tämän seurauksena puolueiden ei tarvinnut huolehtia kirkon toimeenpanevan hallinnon hoitamisesta. Tästä kehityksestä huolimatta evankelis-luterilaisen kirkon hegemoninen asema on säilynyt Suomessa ja kansainvälisillä mittareilla katsottuna voidaan yhä vallitsevan järjestelmän nähdä sisältävän valtiokirkkojärjestelmän piirteitä.⁸

Viime vuosikymmenien uusliberalistisen politiikan seurauksena kirkoille ja muille uskonnollisille yhdyskunnille on avautunut uusia markkinarakoja erilaisten palvelujen tarjoajina. Tämä on näkynyt etenkin sosiaaliryöpylän kentällä 1990-luvulta lähtien ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen (Sote) uudistuksen on odotettu lisäävän näitä mahdollisuuksia.⁹ 2000-luvun aikana uskon-

toon liittyvät teemat ovat olleet näkyvästi esillä erityisesti uskonnonopetusta koskevassa keskustelussa, johon muun muassa uskonnonvapauslaki on vaikuttanut.¹⁰

Poliittinen julkisuus on osa yleisempää julkisuutta. Tämän vuoksi suhteutan omia tutkimustuloksiani myös uskonnon medianäkyvyyttä sisällönanalyttisellä otteella käsitteeseen tutkimukseen, joka on osoittanut, miten Suomessa uskontoa koskeva uutisointi on mosaiikinomaista, luterilaisuus dominoi kotimaan ja islam ulkomaan uutisia ja luterilaisuutta koskeva medianäkyvyys on pääosin suopeaa, kun taas islam kytkeytyy usein terrorismiin.¹¹

---

1 Eduskuntavaalit pidettiin vuosina 1999, 2003, 2007, 2011, 2015 ja 2019. Presidentinvaalit käytiin vuosina 2000, 2006, 2012 ja 2018. Euroopan parlamenttivaalit olivat vuosina 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019. Kunnallisvaalit olivat vuosina 1999, 2003, 2004, 2008, 2009, 2012 ja 2017.

2 Valtioneuvosto.fi 2019.

3 Mickelsson 2015, 275.

4 Mickelsson 2015, 313–314.

5 Ks. Martikainen & Sakaranaho 2018.

6 Kääriäinen 2011.

7 Heininen & Heikkinen 2005, 255–257.

8 Esim. Hjelm 2019, ks. myös Seppo 1999, 46; Pessi 2010, 81–82.

9 Helander 2018, 87, 94; ks. myös Pessi 2010.

10 Sakaranaho & Salmenkivi 2009; ks. myös Himanen 2015.

11 Hokka & Valaskivi & Sumiala & Laakso 2013; Taira 2014; Taira & Kyyrö, tulossa.

Samankaltaisia teemoja on esiintynyt myös muissa Pohjoismaissa. Kaikkia Pohjoismaita vuosina 1988–2008 tutkineen NOREL-hankkeen loppuraportissa kuvaillaan uskonnon roolia julkisessa tilassa kompleksiseksi ja politiikan alueella suhde uskontoon on monimuotoinen.¹² Edellisen tutkimuksen kanssa rinnakkaisissa Impact of Religion ja CoMRel-hankkeissa keskityttiin Ruotsiin ja Skandinaviaan. Ensimmäisessä hankkeessa tutkittiin muun muassa integraatiota, demokratiaa ja poliittista kulttuuria, kun taas toisessa hankkeessa keskityttiin uskontoon liittyviin kulttuurikiistoihin. Knut Lundbyn mukaan etenkin islamin ympärillä näkyvät kiistat ovat olleet skandinaavisessa julkisuudessa näkyvimpiä ja lisäksi ateistiset ja sekularistiset järjestöt ovat haastaneet kirkon hegemoniaa.¹³

Uskontoon liittyvät kulttuurikiistat kertovat aiemmin homogeenisten yhteiskuntien yrityksestä sopeuttaa symboleitaan, instituutioitaan ja julkisia palveluitaan entistä moniarvoisempaan kulttuuriseen ja uskonnolliseen tilanteeseen, jossa mediatisaation eli median lisääntyvän vaikutusvallan vuoksi kiistat ovat usein intensiivisiä.¹⁴ Mia Lövhelm ja Liv Ingeborg Lied kirjoittavat:

Historiallisesti juurtuneet käsitykset uskonnosta sekä julkisena hyödykkeenä että kulttuurisena voimavarana sekä sekulaarista valtiosta uskonnonvapauden ja tasa-arvon sääntelijänä ovat jäsentymässä uudelleen uskonnon politisoitumisen, kulttuuristumisen ja turvallistumisen myötä.¹⁵

Analysoidessani poliittisia ohjelmia kiinnitän huomiota siihen, miten edellä kuvatut teemat ilmenevät aineistossani sekä käyn keskustelua edellä mainittujen tutkijoiden kanssa. Erityisesti NOREL-hankkeen havainnot toimivat taustana tälle artikkelille, mutta oma aineistoni on sitä moninaisempaa, sillä ajallinen kehys on

NOREL-hankkeessa käytettyä laajempi ja olen sisällyttänyt mukaan erityyppisiä poliittisia ohjelmia, NOREL-hankkeen keskittyessä yleisohjelmiin.

Kiinnitän huomiota siihen, miten uskonnosta yleensä sekä erityisesti kristinuskosta ja islamista kirjoitetaan poliittisissa ohjelmissa. Lisäksi olen ottanut huomioon uskontoneutraalin tai sekulaarin katsomuspuheen, joka on monin tavoin kytköksissä puheeseen uskonnoista. Erityisenä kiinnostuksen aiheenani ovat puolueiden väliset erot suhtautumisessa uskontoon yleensä sekä mahdolliset erot niiden suhtautumisessa tiettyihin uskontoihin. Tutkimuksen kohteena ovat siis erilaiset uskonnolle rakennetut asemat yhteiskunnassa, eikä erityisten uskonnollisten sisältöjen, kuten raamatullisen retoriikan käyttö.

POLIITTISET OHJELMAT JA NIIDEN TUTKIMUS

Poliittisten ohjelmien kautta puolueet voivat rakentaa poliittista identiteettiään sekä määritellä ja esitellä tulevan vaalikauden asialistaansa. Suomen laki vaatii kaikilta rekisteröityneiltä puolueilta, että niillä on ”säännöistä ilmenevän tarkoituksen toteuttamiseksi laadittu, yhdistyksen valtiollisessa toiminnassa noudatettavat periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva yleisohjelma”.¹⁶

Puolueohjelmatutkimuksen pioneeri Olavi Borg erottelee ”ideologista perustaa ja toiminnallisia periaatteita” koskevat yleisohjelmat ja ”yksityiskohtaisia tavoitteita ja keinoja” esittelevät toimintaohjelmat.¹⁷ Jälkimmäiseen ryhmään voidaan lukea erityyppiset vaaliohjelmat sekä erityisohjelmat, jotka liittyvät tavoitteisiin tietyissä vaaleissa tai erityiskysymyksiin, kuten maaseudun kehittämiseen tai maahanmuuttoon.¹⁸

Historiallisesti katsottuna myös muut toimijat kuin puolueet ovat julkaisseet poliittisia ohjelmia. Englannin kielessä poliittisia ohjel-

mia kutsutaan nimityksillä political platform ja political programme. Puolueohjelma kääntyy englanniksi muotoon manifesto. Tekstityyppinä puolueiden poliittisia ohjelmia lähelle tulevat myös hallitusohjelmat. Seurakuntavaaliohjelmat olen rajannut tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska ne vääristäisivät tuloksia evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittyvän sanaston osalta.¹⁹ Fokus on siis kansallisessa ja EU-tason parlamentaarisisessa politiikassa sekä kunnallispolitiikassa. Kuitenkin on syytä pitää mielessä, että samat puolueet toimivat kaikilla edellä mainituilla politiikanteon tasoilla, ja näin toimivat myös niiden yleis- ja erityisohjelmat. Vain vaaliohjelmat kytkeytyvät selkeästi yhteen politiikanteon tasoon.

Etenkin puolueiden yleisohjelmat ovat politiikantutkimuksessa keskeinen lähde. Niitä analysoimalla selvitetään puolueiden poliittisia linjanvetoja.²⁰ Käsitykset ohjelmien roolista ovat vaihdelleet. Ohjelmat on nähty ohjesäännön kaltaisina, mutta myös ”uusien kysymysten problematisoinnin foorumeina” ja ”mielipiteiden kamppailuna” puolueiden sisällä ja niiden välillä.²¹ Tämän tarkastelun ulkopuolelle jää niin sanottu ohjelmatyö, jonka kautta tietyt asiat päätyvät poliittiselle agendalle.²²

Myös uskonnon ja politiikan suhteiden tutkimuksessa on analysoitu poliittisia ohjelmia.²³ Uskontoa pohjoismaisessa julkisessa sfäärissä tarkastelleessa NOREL-hankeessa keskityttiin vuosiin 1988–1989, 1998–1999 ja 2008–2009. Hankkeessa analysoitiin puolueohjelmien ja eduskuntakeskustelujen kautta sitä, miten uskonto näyttäytyy poliittisella agendalla.²⁴

AINEISTON KERUU JA ANALYYYSITAPA

Tämän artikkelin tutkimusaineisto on kerätty Tampereen yliopiston ylläpitämän Tietoarkiston (aineistoa kerätessä Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto) poliittisten ohjelmien

tietovarannosta (Pohtiva) käyttämällä valikoimaa uskontoon liittyviä hakusanoja. Tämän ”hakusanapatterin” muodostamisessa on ollut lähtökohtana eri uskonnollisten traditioiden, ryhmien ja organisaatioiden nimet.²⁵ Lisäksi hakusanojen joukossa on yleisiä uskonnollisia virkoja, rakennustyyppisiä ja toimituksia.²⁶ Esiintyneet hakusanat on listattu kuvioon 1. Jo

12 Lövheim & al. 2018; Lindberg 2013.

13 Lundby 2018; Abdel-Fadil 2018.

14 Lundby 2018, 5.

15 Lövheim & Lied 2018, 65.

16 Puoluelaki 10/1961, 2§.

17 Borg 1965, 2.

18 Puolueiden omissa nimeämiskäytännöissä on jonkin verran vaihtelua. *Pohtiva*-tietokannassa ohjelmien hakutoiminnossa oli keruuajankohdasta mahdollista erotella yleisohjelmat, vaaliohjelmat, erityisohjelmat ja muut ohjelmat. Tällä hetkellä hakutoimintoihin on lisätty uudeksi kategoriaksi tavoiteohjelma (Pohtiva 2019).

19 On kuitenkin otettava huomioon, että esimerkiksi puolueiden kirkkopoliitiikan kannalta myös seurakuntavaaliohjelmat ovat varteenotettava aineistoryhmä, ks. esimerkiksi Antila 2010.

20 Ks. esim. Borg 1965; Mickelsson 2015, 31.

21 Aarnio 1998, 10–11.

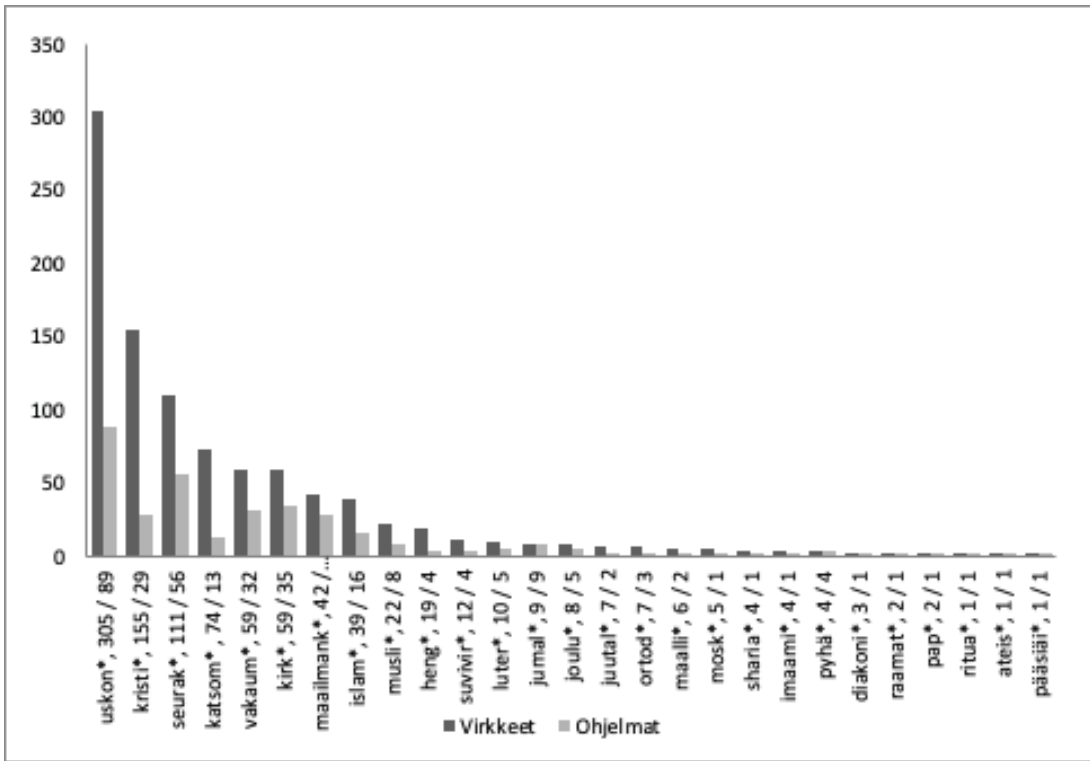
22 Aarnio 1998.

23 Esim. Antila 2010.

24 Lövheim & al. 2018; ks. myös Lindberg 2013.

25 Hauissa on käytetty sanojen juuria ja tähteä, ja hakutuloksista on siivottu pois epäoleelliset tulokset. Täten esimerkiksi sanaa *kirkas* ei ole kirjattu sanan *kirk(ko)* tai sanaa *kristillisdemokraatti* sanan *krist(imusko)/krist(illisuus)* esiintymäksi. Joulusana on jätetty pois, jos se viittaa selvästi vain ajankohtaan, ei juhliin.

26 Vrt. Hokka & Valaskivi & Sumiala & Laakso 2013, 8–9.

Kuvio 1. Uskontoon tai katsomuksiin viittaavat hakusanat sisältävien virkkeiden ja ohjelmien lukumäärät.

alustavia hakuja tehdessä kävi ilmi, ettei sanasto ole yhtä monipuolista kuin esimerkiksi median uskontodiskurssissa, vaan siinä painottuu kristinusko, yleiset katsomuksiin viittaavat termit sekä islam. Muihin uskontoihin liittyen mainitaan juutalaisuus.²⁷

Hakusanaja määriteltäessä on syytä pohtia sitä, mikä lasketaan uskonnoksi ja mihin vedetään uskonnon ja ei-uskonnon raja. Uskonto ja politiikka eivät ole riippumattomia tai historiattomia kategorioita ja niiden määrittelyllä on konkreettisia seurauksia. Tämän pohjalta voidaan tehdä karkeasti ottaen kaksi valintaa:

tutkia joko uskontoa koskevaa diskurssia tai määritellä uskonto tutkimusta varten.²⁸ Kun tutkitaan uskontodiskurssia, tutkitaan usein samalla myös muiden sanojen kuin ”uskonnon” käyttöä. Kun aineiston keruussa hyödynnetään tiettyjä hakusanoja, on jonkinlainen heuristinen määritelmä uskonnosta tarpeen, jotta voidaan muodostaa ymmärrys olennaisesta sanastosta. Hakusanalistan muodostamisen taustalla oleva heuristinen uskontokäsitys pohjautuu tunnistettaviin uskonnollisiin traditioihin ja organisaatioihin, joilla on omia virkanimityksiään ja käytäntöjään. Lisäksi hakusanalistan

muodostamisen taustalla on oletus siitä, että uskonnoista puhutaan yleisellä tasolla ja ne rinnastuvat sekulaareihin katsomuksiin ja vakaumuksiin.

Uskontoon ja katsomuksiin viittaavia sanoja sisältävistä ohjelmista on koodattu hakusanoja sisältävät lauseet aineistolähtöisesti tiettyyn teemaan kuuluvaksi.²⁹ Löydösten taulukoinnissa analyysiyksikkönä on hyödynnetty ensisijaisesti uskonto- tai katsomusviittauksen sisältävää lausetta ja toissijaisesti ohjelmaa. Analyysissa hyödynnetään siis fyysisiä (puolue, ohjelman nimi, tyyppi ja vuosi), referentiaalisia (uskontoon viittaavat sanat) ja temaattisia kategorioita.³⁰

Analyysissäni kiinnitän huomiota eri teemojen esiintymismääriin ja niiden jakautumiseen puolueittain. Puoluekohtaiset prosenttijakaumat ovat vertailukelpoisempia kuin lukumäärät tai teemakohtaiset prosenttijakaumat, koska eri puolueiden uskonto- ja katsomusviittauksen määrät ovat hyvin vaihtelevia. Kun käytän ilmaisua, että teema on korostunut, kyseinen teema esiintyy aineistossa puolueiden keskiarvoa enemmän. Kun jokin teema on erittäin korostunut, se esiintyy yli teeman keskiarvon eräisyydellä puolueiden keskiarvosta. Teemojen jakaumat on esitetty liitetaulukossa.

Muodostamassani aineistossa on 163 ohjelmaa, joissa mainitaan vähintään yksi uskontoon tai katsomuksiin viittaavista hakusanoista. Viittauksen sisältäviä virkkeitä on 755. Vuosien 1999–2018 aikana laadituista ohjelmista uskonto- tai katsomusviittaus esiintyy vajaassa kolmanneksessa kaikista tarkasteltujen puolueiden ja ohjelmatyyppeiden ohjelmista. Koodattujen virkkeiden sanamäärien osuus niitä sisältävistä ohjelmista on 0,33 %. Uskontoa ja katsomuksia voi siis pitää melko marginaalisena aiheena poliittisissa ohjelmissa.

Useimmiten toistuvat hakusanat viittaavat yleensä uskontoon, kristinuskoon tai laajasti

käsittäen katsomuksiin, maailmankuviin ja vakaumuksiin. Sekä virke- että ohjelmatasolla yleisin hakusana on ”uskonto”, joka esiintyy lähes kaksi kertaa niin usein kuin virketasolla toiseksi yleisin sanajuuri ”krist*”. Yksittäisten uskonnollisten traditioiden nimet esiintyvät huomattavasti harvemmassa: ”islam” mainitaan 16:ssa, ”luterilaisuus” viidessä ja ”ortodoksisuus” kolmessa ohjelmassa, kun esimerkiksi ”hindulaisuutta”, ”buddhalaisuutta”, ”helluntailaisuutta” tai ”Jehovan todistajia” ei mainittu lainkaan (ks. kuvio 1 ja alaviite 1).

Vaikka voidaankin olettaa, että yleisimmin ”kirkko” ja ”seurakunta” viittaavat evankelisluterilaiseen kirkkoon, voivat ne viitata lisäksi etenkin palvelujen järjestämisen yhteydessä myös muihin kristillisiin yhteisöihin, kuten helluntaiseurakuntiin, jotka ovat tarjonneet sosiaali- ja hyvinvointipalveluihin laskettavaa toimintaa.³¹

Kuviossa 2 on esitetty käytettyä ryhmittelyä uskontoviittauksiin ja viittauksiin, jotka ovat uskontoneutaaleja katsomus- ja vakaumusviittauksia. Näiden ryhmittelyiden määrällinen jakauma on esitetty puolueittain. Eniten molempia esiintyi kristillisdemokraateilla (vuoden 2001 Suomen Kristillinen Liitto). Heidän

---

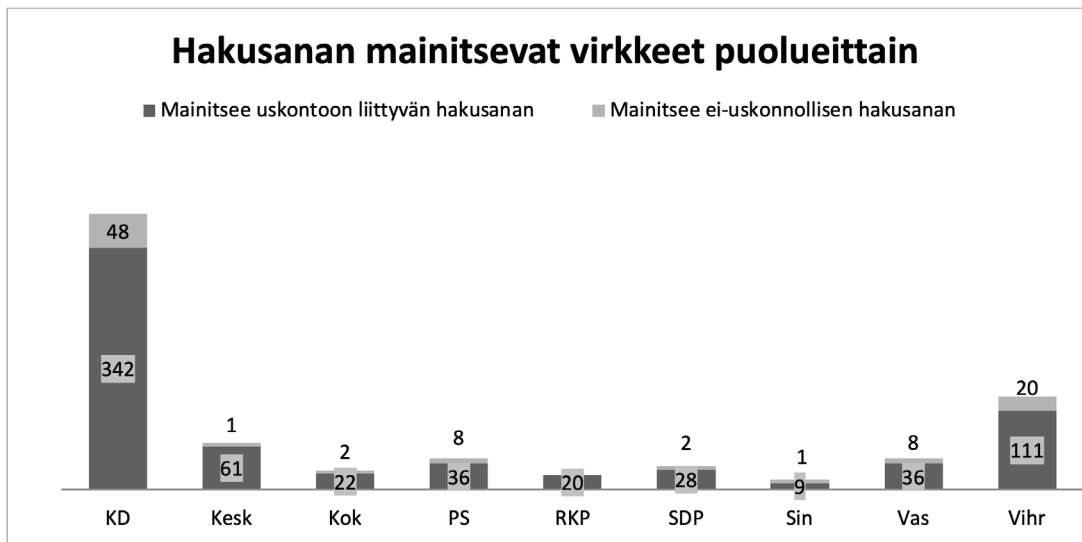
27 Kuviossa 1 listattujen sanojen lisäksi käytössä olivat seuraavat hakusanat, jotka eivät tuottaneet osumia: Allah*, apostol*, buddh*, ekume*, enkel*, helluntai*, hindul*, hunnut*, huntu*, Jeesu*, Jehova*, katol*, koraani*, lahko*, lestad*, maalli*, medit*, palvo*, pastor*, piisp*, profeet*, ramadan*, satan*, saatan*, sekula*, temppe* ja testament*.

28 Ketola & Martikainen & Taira 2018, 12–13.

29 Eskola & Suoranta 2000, 174–180; 186–187.

30 Nelson & Woods 2011, 113.

31 Ks. Helander 2018, 93.

Kuvio 2. Hakusanan mainitsevat virkkeet puolueittain.

ohjelmissaan esiintyi 342 uskonnon mainitsevaa koodattua jaksoa ja 48 ei-uskonnollisen hakusanan mainitsevaa jaksoa. Tämä on yli kaksi kertaa enemmän kuin toiseksi eniten uskonnosta puhuvalla poliittisella ryhmällä, eli vihreillä. Heidän ohjelmissaan on 111 uskonnon mainitsevaa ja 20 ei-uskonnollisen hakusanan mainitsevaa koodattua jaksoa. Muiden ryhmien ohjelmissa hakusanan mainitsevien koodattujen jaksoiden määrä vaihteli 9 uskonnon mainitsevan ja yhden ei-uskonnollisen hakusanan mainitsevan sekä 61 uskonnon mainitsevan ja yhden ei-uskonnollisen hakusanan mainitsevan koodatun virkkeen välillä. Tähän ryhmään lukeutuvat keskusta, kokoomus, perussuomalaiset, RKP, sosialidemokraatit, siniset ja vasemmistoliitto.

On syytä huomata, että eri teemojen osuudet vaihtelevat hieman ohjelmatyypeittäin (taulukko 1). ”Kirkot kolmannen sektorin yhteistyökumppaneina” -teema on keskeinen kunnallisvaaliohjelmissa ja on yleisimpänä myös erillisohjelmissa ja yleisohjelmissa (jälkimmäi-

sessä jaetulla sijalla). ”Uskontojen ja katsomuksien tasaveroinen kohtelu ja syrjimättömyys” dominoi eurovaaliohjelmiä ja ”positiivinen uskonnonvapaus, julkinen uskonto ja oman-tunnonvapaus” hallitsi eduskuntavaaliohjelmiä ja yleisohjelmiä.

NOREL-hankkeessa puolueohjelma- ja parlamentaarinen keskusteluaineisto jäsennettiin viiden aihepiiriin kautta, joihin uskonnon nähtiin liittyvän. Nämä aihealueet olivat kansallinen identiteetti, puolueidentiteetti, järjestäytyneen uskonnollisuus sekä ihmisoikeudet ja lisäksi yhdistetty turvallisuuden, ulkopolitiikan ja ihmisoikeuksien aihealue. Hankkeessa tulkittiin näiden aihealueiden muutoksien viestivän siirtymää kristillisyydestä kansallisen ja puolueidentiteetin osana kohti uskonnollista monimuotoisuutta.³² Vaikka nämä aihealueet voidaan löytää myös tarkastelemastani aineistosta, olen kuitenkin päätenyt tästä poikkeavaan pääjäsennykseen, joka etenee abstraktista konkreettiseen. Lähdän liikkeelle uskonnonvapauteen ja katsomusten yhteiseloon

Viisi virkkeiden määrän perusteella yleisintä teemaa ohjelmatyypeittäin	erillis-ohj.	eduskunta-vaaliohj.	eurovaali-ohj.	kunnallis-vaaliohj.	yleisohj.	yht.
Kirkot kolmannen sektorin yhteistyökumppaneina (KYA)	8,5 %	5,4 %	3,8 %	56,3 %	8,9 %	9,8 % N=74
Uskontojen ja katsomuksien tasaveroinen kohtelu, syrjimättömyys (UKY)	7,6 %	2,7 %	19,2 %	0,0 %	5,6 %	7,0 % N=53
Positiivinen uskonnonvapaus, julkinen uskonto, omantunnonvapaus (UKY)	5,0 %	9,9 %	11,5 %	0,0 %	8,9 %	6,6 % N=50
Uhkaava islam (KrIs)	6,7 %	3,6 %	5,8 %	0,0 %	0,0 %	4,8 % N=36
Uskonto monikulttuurisessa yhteiskunnassa (UKY)	6,4 %	0,9 %	1,9 %	0,0 %	1,6 %	4,2 % N=32
	[100 %] N=436	[100 %] N=111	[100 %] N=52	[100 %] N=32	[100 %] N=124	[100 %] N=755

Taulukko 1. Viisi yleisintä teemaa ohjelmatyypeittäin

liittyvistä käsityksistä (liitetaulukossa lyhenne UKY, yhteensä 312 virkettä), sen jälkeen siirryn käsittelemään kristinuskoon ja islamiin liittyviä näkökulmia (KrIs, yhteensä 187 virkettä), sitten tutkin evankelisluterilaisen kirkon asemaa ja yhteiskunnallista roolia (KYA, 155 virkettä) ja lopuksi arvioin uskonnonopetusta (UO, 99 virkettä) koskevia näkemyksiä. Tämän jaottelun ulkopuolelle jää vielä kokonaisuus ”muut” (2 virkettä), johon lukeutuu teema ”äänestysohjeet”.³³

USKONNONVAPAUDEN ERI MUODOT JA KATSOMUSTEN YHTEISELO

Aineistosta hahmottuu useita uskonnonvapauteen ja katsomusten väliseen vuorovaikutukseen liittyviä teemoja. Niistä yleisimmin esiintyi teema ”uskontojen ja katsomuksien tasaveroinen kohtelu, syrjimättömyys” (7,0 %

luokitelluista virkkeistä). Teema oli erittäin korostunut RKP:llä (20 % puolueen luokitelluista virkkeistä), sekä SDP:llä (26,7 %) ja korostunut vihreillä (16,8 %) sekä vasemmistoliitolla

32 Lövheim & al. 2018, 156.

33 On syytä huomata, että aineiston luokitusta yksittäisiin teemoihin ja niiden pohjalta muodostuviin pääjäsennyksiin voi tehdä monella tavalla. Esimerkiksi kaikki uskonnonopetukseen kuuluvat teemat voisi yhdistää, jolloin muodostunut teema olisi yleisempi kuin ”kirkot kolmannen sektorin yhteistyökumppaneina.” Olen kuitenkin katsonut olennaiseksi pitää hienoja-koisemman tematisoinnin käytössä uskonnonopetuksen kohdalla. Tätä puoltaa se, että vaikka ”kirkot kolmannen sektorin yhteistyökumppaneina” muodostaa määrällisesti laajan aineiston, se on myös sisällöllisesti ja sävyltään yhtenäinen verrattuna uskonnonopetusta käsitteleviin teemoihin, joista erottuu selkeästi erilaiset suhtautumistavat eri uskonnonopetuksen muotoihin.

(13,6 %). Samankaltainen teema ”uskonnonvapaus, yleinen” (3,2 % kaikkien puolueiden virkkeistä) korostui vasemmistoliitolla, vihreillä ja RKP:llä (ks. liitetaulukko). Seuraavat puolueohjelmien lainaukset SDP:ltä ja Vasemmistoliitolta ovat tyyppillisiä.

Erilaisten uskontojen ja tapojen Euroopassa on kunnioitettava kanssaihminen vakaumusta ja henkilökohtaista koskemattomuutta.³⁴

Yhteiskunnan kaikilla tasoilla pitää toteutua sekä positiivinen että negatiivinen uskonnonvapaus.³⁵

Näiden teemojen puoluekohtainen jakautuminen tukee NOREL-hankkeen löydöstä: Löveheimin ja kumppanien mukaan vasemmistopuolueet viittaavat uskuntoon enemmän osana ihmisoikeuksia kuin oikeistopuolueet, lukuun ottamatta kristillisdemokraattisia puolueita.³⁶

Kolmanneksi yleisin teema (6,6 % luokitelluista virkkeistä) koski ”positiivista uskonnonvapautta, julkista uskontoa ja omantunnonvapautta”. Siitä kirjoittivat puolestaan korostuneesti kristillisdemokraatit (10,3 % esiintymä puoluekohtaisissa ohjelmissa) ja RKP (15 % esiintymä puoluekohtaisissa ohjelmissa). Osa kristillisdemokraattien uskonnonvapauspuheesta esiintyy myös yleisen uskonnonvapausteeman alla (ks. liitetaulukko). Kristillisdemokraatit hyödyntävätkin selvästi kaksinaista diskursiivista strategiaa, jossa uskonnonvapautta puolustetaan sekä yleisessä merkityksessä että julkista uskonnollisuutta ja omantunnonvapautta painottavassa merkityksessä. Tästä kaksoisstrategiasta toimii esimerkiksi seuraavat lainaukset:

Uskonnonvapaus on lakimme mukaan taattava jokaiselle Suomessa oleskelevalle, myös turvapaikanhakijalle.³⁷

Terveydenhuollon henkilöstölle on säädettävä omantunnonvapaus, jotta henkilöstön ei ole pakko osallistua vakaumuksensa vastaisesti raskaudenkeskeytyksiin ja elämän lopettamiseen.³⁸

Ajatus uskonnonvapaudesta yleisessä mielessä näyttäytyy läpi poliittisen kentän hyväksyttynä asiana, mutta etenkin kristillisdemokraateilla se saa vahvemman tulkinnan: heidän mukaansa uskonnonvapauden perusteella pitää sallia erityiskohtelua vakaumuksen niin vaatiessa. RKP:llä positiivinen uskonnonvapaus viittaa erityisesti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkyvyyteen yhteiskunnassa.³⁹ Lisäksi RKP on puolueista ainoa, jolla positiivinen uskonnonvapaus ja uskontojen ja katsomusten tasavertainen kohtelu saavat yhtä paljon mainintoja. Molemmista teemoista vähän tai ei ollenkaan kirjoittavien kokoomuksen ja perussuomalaisten ohella muilla puolueilla painottuu jompikumpi teema.

Kiinnostavaa on, ettei negatiivinen uskonnonvapaus, eli vapaus uskonnosta nouse esiin omana teemanaan, vaan se rinnastetaan yleiseen tai positiiviseen uskonnonvapauteen. Kuudenneksi yleisin teema käsittelee ”seku-laareja katsomuksia ja arvomaailmoja” (3,6 % luokitelluista virkkeistä). Tähän teemaan on koodattu ne virkkeet, joissa ei esiinny uskuntoon viittaavia hakusanoja, mutta joissa puhutaan erilaisista maailmankuvista, katsomuksista ja vakaumuksista. Kyseisiä sanoja käytetään myös runsaasti teeman ulkopuolella (ks. kuvio 1). Näiden sanojen käyttö mahdollistaa siirtymisen uskuntoa yleisemmälle tasolle, jolloin keskusteluun saadaan mukaan myös ei-uskonnollisia asiasisältöjä, tai etäännyttään puhumaan vakaumuksista uskontoneutraalissa kehityksessä. Teema ”sekulaarit katsomukset ja arvomaailmat” korostui erityisesti perussuomalaisilla ja vasemmistoliitolla sekä vähäisemmässä määrin kokoomuksella ja vihreillä.

Tutkimustulos osoittaa, miten negatiivisen uskonnonvapauden sijaan puolueohjelmissa korostuu uskonnottomuuden asema uskontoihin rinnastuvana katsomuksena. Uskonto-neutraalin katsomus- ja maailmankuvapuheen kautta ohjelmissa voidaan kritisoida ei-toivotuja maailmankuvia, kuten markkinalähtöisyyttä, monikulttuurisuutta, EU:ta kannattavia tai väkivaltaan kannustavia maailmankuvia. Sen avulla voidaan myös kannattaa yksilön vastuuta, itsemääräämisoikeutta, isänmaallisuutta, henkistä kasvua tai kulttuurista monimuotoisuutta.⁴⁰ Katsomuksista ja maailmankuvista puhuminen on keino viitata yleisellä tasolla ihmisten välisiin eroihin, tai jonakin, joka voi olla ihmisille yhteinen.

Uskonnonvapautta pyritään rajoittamaan teeman ”ilmaisunvapaus, uskonnollisen erityiskohtelun kieltäminen” yhteydessä. Teemaan luokitelluissa ohjelmissa korostetaan yksilön vakaumuksen vapautta ja kyseenalaistetaan uskonnollisten ryhmien erityisoikeuksia. Teema esiintyy korostuneesti vasemmistoliiton, vihreiden ja perussuomalaisten ohjelmissa. Tämä teema on sisällöllisesti sukua ”sekulaarit katsomukset ja arvomaailmat” -teemalle ja se esiintyy samoilla puolueilla (ks. liitetaulukko).

Kokoomus ja vihreät kirjoittavat erittäin korostuneesti ”uskonto monikulttuurisessa yhteiskunnassa” -teemasta (4,2 % luokitelluista virkkeistä). Tälle teemalle tyypillistä on monikulttuurisuuden kuvaaminen joko neutraalina, vallitsevana tai vähän ongelmia aiheuttavana asiantilana. Teemaa sivuaa kansainvälisiin suhteisiin painottuva toinen teema ”polarisaatio, konfliktit ja niiden ehkäisy”, joka esiintyi läpi puoluekentän kokoomusta ja RKP:tä lukuun ottamatta (ks. liitetaulukko). Näissä kahdessa teemassa korostuu uskonto muihin identiteetteihin rinnastuvana ja erityistä globaalia tai kansallista poliittista hallintaa tai turvallistamista vaativana asiana.⁴¹

KRISTINUSKO JA ISLAM – USKONTO JA IDENTITEETIT

Teemoissa ”kristinusko yhteiskunnan arvope rustana” (3,3 %), ”kristinusko eurooppalaisena tai länsimaisena arvoperustana” (2,6 %), ”kristillinen ihmiskäsitys tai ihmisarvo” (2,5 %), ”kristinusko osana kulttuuriperintöä tai kulttuurimaisemaa” (2,4 %), ”kristinusko politiikan pohjana” (2,3 %) ja ”kristillisen kulttuuriperinnön suojele” (2,0 %) korostuu kristillisyyden osana suomalaista identiteettiä (ks. liitetaulukko). Kristillisdemokraatit ja perussuomalaiset olivat selvästi kiinnostuneimpia näistä teemoista.

Kuten Mia Lövheim ja kumppanit huomauttavat: ”kristillisdemokraattiset puolueet linkittävät kristinuskon kansalliseen ja puolueidentiteettiin sekä painottavat valtakirkon roolia yhteiskunnassa”.⁴² Tutkimusaineistoni tukee tätä huomiota. Kristillisdemokraattien lisäksi myös perussuomalaisilla kristillisyyden määrittelyä osaksi puolueidentiteettiä:

Sana ”kristillis-” puolueen nimessä viittaa tietoiseen pyrkimykseen edistää kristillisiä perusarvoja ja toimia niiden pohjalta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.⁴³

34 SDP 2005.

35 Vasemmistoliitto 2016.

36 Lövheim & al. 2018, 170.

37 KD 2013.

38 KD 2019.

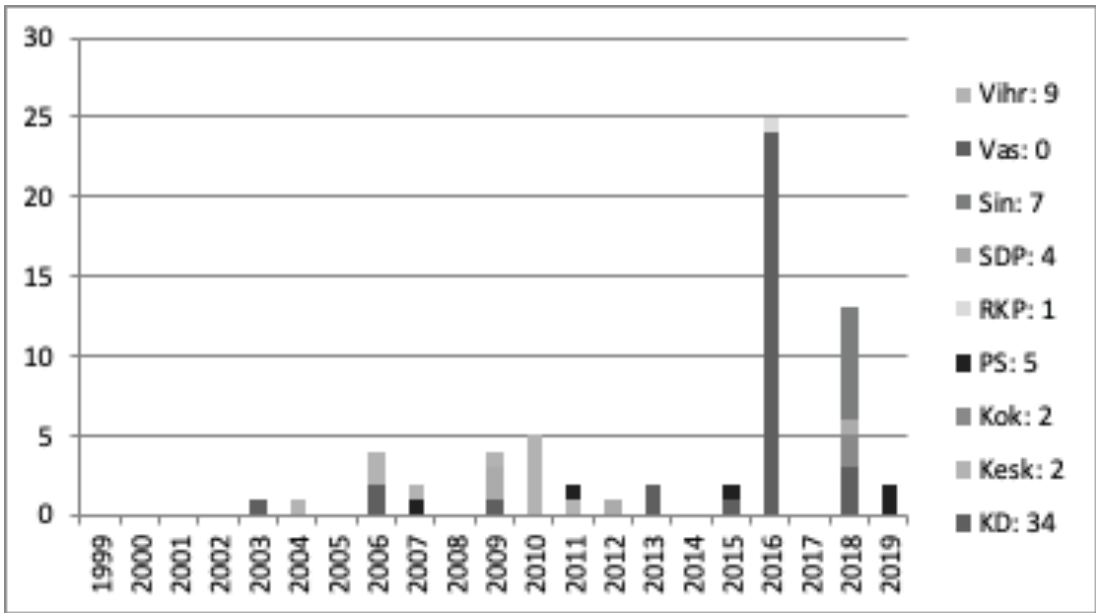
39 RKP 2006.

40 KD 2006; PS 2009; PS 2011; Vasemmistoliitto 2007; Vihreät 2007.

41 Martikainen & Tiilikainen 2013, 14; 21–22.

42 Lövheim & al. 2018, 170.

43 KD 2005.

Kuvio 3. Islamiin viittaavan hakusanan sisältävät virkkeet

Perussuomalaiset on isänmaallinen ja kristillissosi-
aalinen puolue, joka edistää kansallista etua.⁴⁴

Oikeistopopulistien tapaa hyödyntää uskontoa ”meidän” ja ”muiden” määrittelyssä on toisinaan kuvattu eräänlaisena kaappauksena.⁴⁵ Toisin kuin kristillisdemokraatit, perussuomalaiset eivät ole kiinnostuneita evankelis-luterilaisen kirkon asemasta. Kristillisdemokraattien ja perussuomalaisten lisäksi kristinuskoon viittaavia teemoja ilmaistiin poliittisen keskustan tuntumassa (keskusta, vihreät, RKP).

Kuviossa 3 on lueteltu puolueittain ne lauseet, joissa esiintyy sana ”moskeija”, ”Koraani”, ”sharia”, ”imaami”, ”islam” tai ”muslimi” sellaisenaan tai taivutetussa muodossa. Suhteellisesti eniten islamista puhuivat siniset, perussuomalaiset, sosialidemokraatit ja kristillisdemokraatit. Yli puolet islamiin liittyvistä virkkeistä kuului teemaan ”uhkaava islam”, joka oli vallitseva tai ainoa islamiin liittyvä

teema kristillisdemokraateilla, keskustalla, kookoomuksella, perussuomalaisilla ja sinisillä.⁴⁶ ”Uhkaava islam” -teema esiintyi myös sosialidemokraateilla ja vihreillä, mutta painotus oli teemoissa ”vuoropuhelu” ja ”maltillisen islamin tukeminen”. Suomalaisessa politiikassa islam näyttäytyy pääasiassa kansainvälisten suhteiden osana ja globaalia tai kansallista hallintaa vaativana asiana. Se ei esiinny lainkaan kunnallisvaali- eikä yleisohjelmissa, mutta korostuu eurovaali- ja erillisohjelmissa. Martikainen ja Tiilikainen lukevat islamin hallintaan kuuluvaksi myös uskontodialogin.⁴⁷ Yhteistä islamin näkemiselle uhkaavana ja dialogin tärkeyden korostamiselle on se, että islamin nähdään vaativan erityisiä toimenpiteitä myös valtiovallan suunnalta.

Islam-viittausten osalta on kiinnostavaa katsoa, miten maahanmuuttokritiikin valtavirtaistuminen on vaikuttanut viittausten määrän muutoksiin politiikassa. Aineiston ensimmäi-

set islamiin liittyvät maininnat ovat vuosilta 2003 ja 2004, mutta islamiin viittaaminen alkoi vakiintua vuodesta 2006 alkaen. Eniten islamiin eivät kuitenkaan viittaa perussuomalaiset, vaan kristillisdemokraatit ja vihreät. Perussuomalaiset tulevat vasta kolmansina sosialidemokraattien kanssa. Eniten islam puhuttaa kristillisdemokraattien maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa vuodelta 2016, jossa on 51 uskonto- tai katsomusviitteen sisältävää virkettä, joista 24 sisältää islamiin liittyvän hakusanan.⁴⁸ Lisäksi islam-viittaukset ovat korostetusti esillä sinisillä, joiden kymmenestä uskonto- ja katsomusviittauksesta seitsemän liittyy islamiin. Tätä suhdelukua selittänee parhaiten puolueen lyhyt aika politiikassa sekä tarve saada perussuomalaisten äänestäjien tuki (kuvio 3).

EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON ASEMA YHTEISKUNNASSA – KIRKKO YHTEISKUNNALLISENA TOIMIJANA

Peter Beyer on esittänyt jaottelun, jonka mukaan on mahdollista erottaa toisistaan kirkkojen uskonnollinen kommunikaatio ja sen ulkopuolisiin toimintoihin viittaava performanssi.⁴⁹ Jos tutkimusaineistoa tarkastellaan käyttäen tätä jaottelua heuristisesti, voidaan todeta, että puolueohjelmissa korostuu jälkimmäinen edellisen kustannuksella. Esimerkiksi teema ”kirkot kolmannen sektorin yhteistyökumppaneina” toistuu uskonnon tai katsomukset mainitsevista virkkeistä (9,8%) useimmiten.

Järjestöt, seurakunnat sekä opetuksen järjestäjät kehittävät ja tarjoavat yhteistyössä perheiden tarpeiden mukaista monipuolista aamu- ja iltapäivätoimintaa.⁵⁰

Kansalaisjärjestöjen ja seurakuntien tarjoamat palvelut toimivat voimavarana hoiva- ja viriketoiminnassa.⁵¹

Lapsi- ja perheystävällisessä yhteiskunnassa tuhanet järjestöt, yhdistykset ja seurakunnat tarjoavat vertaistukea ja -toimintaa lapsille, nuorille ja perheille.⁵²

Teema on erittäin korostunut kokoomuksella (45,8% esiintyvyyys puolueen uskontoa koskevissa virkkeissä) ja keskustalla (30,6 %) sekä korostunut SDP:llä (13,3 %) ja RKP:llä (10,0 %). Kristillisdemokraateillakin teema on toiseksi yleisin (8,7 %). Sen sijaan perussuomalaisilla, sinisillä, vihreillä ja vasemmistoliitolla teema esiintyy vähän tai ei lainkaan. Muita kirkon yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä teemoja ovat ”kirkot ja seurakunnat yhteisöllisyyden rakentajina” sekä ”diakoniatyö ja muu kirkon sosiaalityö”, joista edellistä painottavat keskusta ja RKP ja jälkimmäistä keskusta, kokoomus ja SDP (ks. liitetaulukko). Tämä painotus evankelis-luterilaisen kirkon yhteiskunnalliseen

44 PS 2018.

45 Marzouki & McDonnell 2016; Abdel-Fadil 2018.

46 Teemassa ”uhkaava islam” on myös virkkeitä, joissa ei mainita islamiin liittyviä hakusanoja. Nämä virkkeet ovat olleet samassa kappaleessa islamia käsittelevien virkkeiden kanssa ja koodattu teeman alle asiayhteyden perusteella.

47 Martikainen & Tiilikainen 2013, 21–22.

48 KD 2016.

49 Beyer 1994, 80. Beyerin jaottelua voidaan kritisoida siitä, ettei se ota huomioon kirkollisten toimijoiden itseymmärrystä toiminnastaan tai palvelujen asiakkaiden näkemyksiä palvelujen luonteesta (Helander 2018, 96, 98). Ylipäätään sitä voidaan kritisoida ”uskonnollisen” (ydin-toiminta) ja ”ei-uskonnollisen” (esim. toiminta yhteiskunnassa) välisen eron olemuksellistamisesta.

50 Kokoomus 2002.

51 Keskusta 2010.

52 SDP 2014.

toimintaan liittyy uusliberaaliin tendenssiin lisätä yksityisen ja kolmannen sektorin roolia hyvinvointipalvelujen tuottajina.⁵³ Tematiikkaa suosivat puolueet jakoivat hallitusvastuun tarkasteluajanjakson aikana.

1990-luvun alusta lähtien kunnissa on otettu vähitellen käyttöön tilaaja-tuottajamalli palveluiden järjestämisessä ja hyvinvointipalvelujen tuottamista on pyritty muuttamaan aiempaa markkinaperusteisemmaksi kuntalain uudistuksissa sekä Sote-keskustelun seurauksena. Evankelis-luterilaisessa kirkossa muutos on nähty toisaalta mahdollisuutena lisätä hyvinvointipalvelujen tuottamista, mutta toisaalta aihe on herättänyt kysymyksiä kirkon identiteetistä.⁵⁴ Kolmen edellä mainitun teeman esiintymismäärien pohjalta on kuitenkin vaikea tehdä päätelmiä trendien muutoksista. Teemojen esiintymien määrälliset huippukohdat ovat vuosina 2006 ja 2014. Jos tutkimuksessa halutaan ymmärtää muutoksia paremmin, on siinä käytettävä aiempaa tarkempaa ajallista vertailua sekä pohdittava lisää, millä tavoin kirkon asemaa yhteistyökumppanina on perusteltu. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on kuitenkin perinteisesti ollut tärkeä rooli erilaisten palveluiden tuottajana.

Evankelis-luterilaisen kirkon yhteiskunnallista roolia ja relevanssia painottavien näkökulmien kääntöpuoli, teema ”kirkon ja valtion erottaminen, erityisasemasta luopuminen” esiintyy huomattavan harvoin. SDP:ltä löytyy yksi esiintymä (3,3 % esiintyvyys puolueen virkkeissä), vasemmistoliitolta kaksi (4,5 %) ja vihreiltä neljä (3,1 %; ks. liitetaulukko). Tämä vasemmistoon perinteisesti liittynyt näkökulma on hyvin marginaalinen. Huomionarvoista on se, että eduskunnan ulkopuolisten rekisteröityneiden puolueiden keskuudessa tämä teema näkyy huomattavasti enemmän: se esiintyy etenkin Kommunistisen työväenpuolueen ohjelmissa vuodesta toiseen.⁵⁵ Jonas Lindberg

löysi NOREL-hankkeen suomalaisesta aineistosta vain yhden kriittisen kannanoton Suomen evankelis-luterilaisen kirkon erityisasemaa kohtaan. Suhteellisesti tarkasteltuna tämä aineisto tukee Lindbergin havaintoa vähäisistä pyrkimyksistä evankelis-luterilaisen kirkon erikoisaseman purkua kohtaan.⁵⁶ Kuten ylempänä kävi ilmi, eduskuntavasemmisto ja vihreät puhuvatkin mieluummin katsomusten yhdenvertaisuudesta kuin valtakirkon erityisaseman purkamisesta. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon erityisasemaan liittyvät kannanotot muotoillaan siis pääsääntöisesti katsomusten tasavertaisuuden näkökulmasta.

Kun aineiston kautta piirtyvää kuvaa kirkon asemasta verrataan toisen tasavallan aikaan, ovat vasemmiston kirkkokriittiset kannat selvästi lientyneitä. Sodanjälkeisessä Suomessa SDP:n kanta häilyi kirkkokriittisyyden ja neutraalin yhteiselon kannattamisen välillä, kun vasemmistoliiton edeltäjät Suomen Kommunistinen Puolue ja Suomen Kansan Demokraattinen Liitto olivat avoimen kirkkokriittisiä.⁵⁷ 1980-luvun taitteessa evankelis-luterilaisen kirkon ja vasemmiston välit olivat jo sopuisimmat.⁵⁸ 1960–70-luvuilla keskusta/maalaisliitto ja kristillisdemokraattien edeltäjä, Suomen Kristillinen Liitto taas määrittivät puolustavansa ”kristillisiä arvoja”. Lisäksi keskustapuolueessa kristillisiä arvoja puolustavan kirkkopoliitiikan esiin nousuun vaikutti hegemoniakamppailu kirkkoa lähentymään pyrkineiden sosialidemokraattien kanssa.⁵⁹ Kristillisdemokraateilla tämä linja on poliittisten ohjelmien perusteella jatkunut, kun taas keskustapuolueella se on korvautunut evankelis-luterilaisen kirkon yhteiskunnallisen aseman tukemisella.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että kristillisdemokraattien ohella keskusta, kokoomus, RKP, vihreät ja sosialidemokraatit tukevat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ase-

maa sen performanssin kautta⁶⁰ tai julkisena hyödykkeenä.⁶¹ Koska näillä puolueilla on ollut laaja kannatus ja hallitusvaltaa, tämä teemaattinen kokonaisuus on keskeisin suhteessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asemaan yhteiskunnassa. Teema on vahvasti esillä kunta-vaaliohjelmassa, joten teemalla voidaan olettaa olevan seurauksia myös kunnallispolitiikassa (ks. taulukko 1).

USKONNONOPETUS

Yllättävin huomio uskonnonopetukseen liittyen on se, etteivät kokoomus, RKP ja SDP mainitse uskonnonopetusta itsenäisenä teemana. Kristillisdemokraatit painottavat ”oman uskonnon opettamista ja uskonnollisen identiteetin tukemista” (5,6 % esiintyvyys puolueen uskontoa koskevissa virkkeissä), johon myös keskustan viittaukset uskonnonopetukseen on luokiteltu (3,2 % esiintyvyys). Kristillisdemokraatit myös korostavat teemaa ”kristilliset perinteet perusopetuksen osana” (3,8 % esiintyvyys puolueen virkkeissä) sekä puolustavat ”yksityisiä kristillisiä kouluja ja päiväkoteja” (5,1 % esiintyvyys puoluekohtaisissa virkkeissä). Vastapoolina esiintyvät vihreät ja vasemmistoliitto, jotka puolustavat uskontotiedon ja yhteisen uskonnonopetuksen mallia (vihreillä 13,0 %, vasemmistoliitolla 6,8 % esiintyvyys puoluekohtaisissa virkkeissä). Siinä missä vihreät kannattavat selkeästi yhteistä katsomusainetta (uskontotietoa) ja kahden järjestelmän mallista luopumista, on vasemmiston linja häilyvämpi: välillä puolustetaan yhteistä, tunnustuksetonta katsomusainetta,⁶² välillä taas ehdotetaan ”uskonnollisten sisältöjen poistamista kouluista” (5,1 % esiintyvyys puolueen virkkeissä) ja että ”[u]skonnonopetus korvataan elämäntiedolla” (ks. liitetäulukko).⁶³

Kiinnostavasti perussuomalaisen suhtautuminen uskonnonopetukseen on eräänlainen

välimalli kristillisdemokraattien ja vihervasemmiston mallista: puolue painottaa toisaalta ”kristillisiä perinteitä” (4,5 % esiintyvyys puolueen virkkeissä) ja ”oman uskonnollisen identiteetin tukemista” (4,5 % esiintyvyys puolueen virkkeissä), mutta toisaalta kirjoittaa myös ”uskontotiedosta ja yhteisestä uskonnonopetuksesta” (6,8 % esiintyvyys), (ks. liitetäulukko). Tunnustuksellista uskonnonopetusta vastustetaan kieltämällä kaikkien uskontojen ”oikeaoppisuusvahdit” kouluissa, toisaalta korostetaan kristillistä kulttuuriperintöä nostamalla se symboliseen asemaan: ”Jatkossakin kouluissa pidetään joulujuhlat ja lauletaan suvivirret”⁶⁴

Nadia Marzoukin ja Duncan McDonnellin mukaan koulut ovat oikeistopopulistisessa ja islaminvastaisessa politiikassa keskeisiä kulttuuri-identiteettiin liittyviä kamppailun paikkoja.⁶⁵ Suomalaisten keskuudessa kristillisten elementtien läsnäolo koulussa on huomattavasti suosittuun kuin esimerkiksi Jumalaan uskomisen.⁶⁶ Kristilliset juhlapyhät ovat suosituinta jumalanpalveluksiin, kirkollisiin toimituksiin ja muihin tilaisuuksiin osallistumisen

---

53 Helander 2018.

54 Möttönen 2014, Kuntalaki 410/2015; Kirkon tutkimuskeskus 2016, 31–37.

55 KTP 2002; KTP 2014.

56 Lindberg 2013, 131; ks. myös Hjelm 2016.

57 Jalovaara 2011, 273; Antila 2010, 410.

58 Seppo 1999, 45.

59 Antila 2010, 407–416.

60 Beyer 1994.

61 Lövheim & Lied 2018, 65.

62 Esim. Vasemmistoliitto 2016.

63 Vasemmistoliitto 2018. Uskonnonopetuksen malleista ja niitä koskevasta keskustelusta Suomessa ks. Himanen 2015.

64 PS 2011; PS 2015.

65 Marzouki & McDonnell 2016, 6.

66 Ks. Ylikoski 2017, 160–161.

aikaa: pääsiäisen ja joulun tienoilla kirkon tilaisuuksiin osallistujien viikoittainen määrä on yli kolminkertainen keskiarvoon nähden.⁶⁷ Joulun vieton ja Suvivirren laulamisen puolustamisella kouluissa voidaan asemoitua suomalaisen kulttuuriperinnön puolustajaksi monikulttuurisuutta vastaan. Joulun mainitsivat kristillisdemokraatit kolmessa ja perussuomalaiset viidessä luokitellussa virkkeessä sekä Suvivirren kristillisdemokraatit kolmessa, kokoomus yhdessä, perussuomalaiset kuudessa ja vihreät kahdessa luokitellussa virkkeessä.⁶⁸

Puolueiden suhtautuminen uskonnonopetukseen näyttää indikoivan puolueiden yleisempää profiilia suhteessa uskontoon. Poliittisissa ohjelmissa kristillisdemokraatit nousevat esiin kristillisen uskonnonopetuksen puolustajina. Perussuomalaisille taas kulttuuriset symbolit ovat tärkeitä, vaikka millekään uskontokunnalle ei haluta antaa erityisasemaa. Vihreät ja vasemmistoliitto kannattavat yhteistä uskonnonopetusta, vasemmistoliiton pyrkiessä välillä uskonnollisten sisältöjen poistamiseen kokonaan kouluista.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen keskeiset löydökset tarkentavat kuvaa suomalaisten puolueiden suhtautumisesta uskontoon viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Suomalaisten eduskuntapuolueiden poliittisten ohjelmien vallitseva asennoituminen suhteessa uskontoon on hyvänsuopa neutraalius. Eri puolueilla painottuvat toisistaan poikkeavat versiot tästä: kristillisdemokraatit puhuvat eniten uskonnosta, korostavat kristillistä identiteettiä ja tuovat jonkin verran myös henkilökohtaiseen uskonnollisuuteen liittyviä sisältöjä esiin. Vanhoilla suurilla puolueilla keskustalla, kokoomuksella ja sosialidemokraateilla painottuu myötäsukainen suhtautuminen Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja muihin kirkkoihin

yhteiskunnallisena, etenkin kolmannen sektorin toimijana, eikä niiden uskonnollisen kommunikaation funktio ole juurikaan esillä.⁶⁹ Perussuomalaiset kirjoittavat kristillisestä identiteetistä ja puolustavat perinteisten juhlien asemaa, mutta eivät ainakaan ohjelmatasolla pyri edesauttamaan evankelis-luterilaisen kirkon – tai muidenkaan uskonnollisten yhteisöjen – asemaa ja suhtautuvat kriittisesti islamiin. Perussuomalaisten profiili tulee sekulaareista katsomuksista ja maailmankuvista puhumisen ja uskonnollisen erityiskohtelun kieltämisen kautta myös lähelle vasemmistoa ja vihreitä. Perussuomalaisten profiili noudattaakin kansainvälisten tutkimusten havaintoja siitä, miten kristinuskon puolustamisessa on ennen kaikkea kyse kansallisen ja poliittisen identiteetin muotoilusta.⁷⁰

Määrällisesti katsottuna vasemmistoliiton, vihreiden ja sosialidemokraattien vallitseva lähestymistapa uskontoon on uskontoneutraalius, jossa suojellaan yksilönvapautta, mutta pyritään eri katsomuksien tasa-arvoisuuteen. Valtakirkon erityisasemaa on kyseenalaistettu jonkin verran vasemmiston ja vihreiden piirissä, mutta vallitsevampi kanta on neutraali suhtautuminen. Tämän peilikuvana kristillisdemokraatit käyttävät kaksoisstrategiaa, jossa samaan aikaan painotetaan katsomusten tasa-arvoa, mutta korostetaan positiivista suhtautumista kristinuskoon.

Poliittisissa ohjelmissa luterilaisuus ja yleisemmin kristinuskoko edustaa kotimaista uskontoa, islam taas ulkomaista. Tämä heijastelee aiemman tutkimuksen löydöksiä uskonnon näkyvyydestä suomalaisessa mediassa, jossa luterilaisuus vallitsee kotimaan uutisissa ja islam ulkomaan uutisissa.⁷¹ Toisaalta islam on samanaikaisesti sekä kotimainen että globaali erityistapaus, jonka nähdään vaativan osakseen erilaisia hallinnan ja turvallistamisen muotoja.⁷²

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asemaa yhteiskunnassa näyttäisi tukevan juuri sen hyväksyminen kolmannen sektorin yhteistyökumppanina ja vasta toissijaisesti sen kytkeminen osaksi suomalaista kulttuuria.⁷³ Evankelis-luterilaisen kirkon ja yleisemmin kristinuskon etuoikeutetun aseman ylläpitoa on tarkasteltu muun muassa kansalaisuskonnon⁷⁴ ja kansallishyveellisuuden (national piety)⁷⁵ käsitteiden avaamista horisonteista, jolloin kysymykseksi ovat nousseet ne keinot, joilla kirkon erityisasemaa on tuettu. Hjelmin mukaan kansallishyveellisyys ei ole uskonnollista heräämistä, mutta siitä huolimatta se mahdollistaa luterilaisen ja ortodoksisen kirkon etuoikeutetun aseman säilymisen.⁷⁶ Poliitiikan kontekstissa on syytä nostaa kulturalisoitumisen⁷⁷ ohella esiin uskonnon palvelullistaminen ja sitä miten se voi mahdollistaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon aseman säilymisen.

Löydökset heijastelevat NOREL-hankkeen löydöksiä, jotka kuitenkin ovat pelkistettyjä johtuen sen Pohjoismaiden tilannetta vertailevasta asetelmasta sekä keskittymisestä vain tiettyihin vuosiin. Tutkimuksessani olen analysoinut tätä laajempaa poliittisten ohjelmien valikoimaa ja osoittanut, miten Suomessa kirkon ja valtion ero on ollut loppujen lopuksi hieman enemmän esillä kuin mitä NOREL-hankkeen löydökset osoittavat.⁷⁸ Joka tapauksessa, kirkon ja valtion erottamisen teema on marginaalinen verrattuna esimerkiksi puheeseen katsomusten tasavertaisuudesta.

Uskonnonvapauden ja katsomusten yhteiselon temaattinen kokonaisuus rinnastuu NOREL-hankkeessa paikannettuun ihmisoikeuksien, globalisaation ja uskonnollisen monimuotoisuuden teemakokonaisuuteen ja kirkon yhteiskunnallisen aseman teemakokonaisuus NOREL-hankkeen organisoituun uskuntoon. Lövheim ja kumppanit kirjoittavat:

Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa ihmisoikeudet ovat muuttuneet vähäisestä aihealueesta vuosina 1988/89 toiseksi suurimmaksi aihealueeksi järjestäytyneen uskonnon jälkeen vuosina 2008/2009. Suomessa ja Islannissa kehitys on ollut päinvastais- ta.⁷⁹

Puolueohjelma-aineiston valossa näyttää siltä, että uskonnonvapauden ja katsomusten yhteiselon tematiikka on vienyt alaa toiselta suurelta teemalta, eli kirkon yhteiskunnalliselta asemalta. Tämä tutkimustulos vihjaa päinvastaiseen suuntaan kuin NOREL-hankkeen löydökset. Vuosittainen vaihtelu teemoissa on kuitenkin hyvin suurta, tarkasteluväli on tässä artikkelissa lyhyempi ja teemojen jäsenitys ei noudata täysin samoja periaatteita.

Luokittelevalla sisällönanalyysillä saadaan tehokkaasti näkyviin eroja tiettyjen puhetapojen määrällisissä jakaumissa. Puolueohjelmia vertailtaessa on kuitenkin otettava huomioon se, että jotkut puolueet saattavat kirjoittaa tietyistä aiheista muita enemmän. Tässä aineistossa nousivat esiin esimerkiksi kristillisdemo-

---

67 Kirkon tilastot 2018.

68 Joulunviettoon Tanskassa ja Suvivirteen Suomessa liittyvästä uskonnon ja kulttuurin välisestä rajankäynnistä ks. Warburg 2017; Taira 2019.

69 Beyer 1994.

70 Marzouki & McDonnell 2016; Abdel-Fadil 2016.

71 Hokka & al. 2013; Taira 2014; Taira & Kyyrö, tulossa.

72 Martikainen & Tiilikainen 2013.

73 Vrt. Taira 2019.

74 Kyyrö 2018.

75 Hjelm 2016.

76 Hjelm 2016, 321.

77 Esim. Taira 2019.

78 Lindberg 2013, 131.

79 Lövheim & al. 2018, 171.

kraatit, jotka kirjoittivat huomattavasti muita puolueita enemmän uskonnosta.

Tutkimuksellani on myös rajoituksensa. Tämän artikkelin aineistonkeruun kohteena olleet valikoitujen hakusanojen esiintymät eivät sinänsä kerro paljoa, vaan niitä on tulkittava laajemmassa lause-, kappale- ja tekstiyhteydessä. Sisällönanalyyseissa aineisto pelkistetään, mutta pelkistämässä on kyse valintojen tekemisestä. Tietty tekstikatkelma voidaan luokitella monin eri tavoin, mikä on haastavaa etenkin aineistolähtöisissä asetelmissä. Jos tutkimuskysymys on tätä artikkelia rajatumpi, pelkistäminen on helpompaa.⁸⁰ Joka tapauksessa sanojen ja teemojen esiintymistä on syytä kontekstualisoida sekä muihin teksti- että asiayhteyksiin. Poliittisten ohjelmien kohdalla näitä ovat esimerkiksi ajankohtaiset eduskunta- ja mediakeskustelut. Tällöin tutkimuksessa täytyy kysyä esimerkiksi sitä, millä tavalla poliittiset ohjelmat ja puolueiden asialistat ottavat vaikutteita yleisistä keskusteluista ja toisaalta vaikuttavat niihin, sekä millaisia konkreettisia seurauksia poliittisilla ohjelmilla on esimerkiksi eduskuntatyöskentelyyn tai lainsäädäntöön. Vaikka havainnot vaativat aina tulkintaa tuekseen, määrällinen sisällönanalyysi on joka tapauksessa kätevä työkalu vertailukelpoisten havaintojen systemaattiseksi tuottamiseksi. Määrällisessä muodossa esitettyä havaintoja voi lisäksi hyödyntää monenlaisten tutkimusasetelmien osana ja niiden taustoittamisessa.

FT, YTM Jere Kyyrö (jere.kyyro@utu.fi) toimii projektitutkijana Turun yliopiston Sosiaali- ja terveydenhuollon koulutus- ja tutkimuskeskus Sote-akatemiassa. Hänen erityisalaansa ovat uskontoon, kansalliseen identiteettiin ja julkisuuteen liittyvät kysymykset.

---

80 Vrt. Eskola & Suoranta 2000, 174.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet

- KD (2005). Kristillisdemokraattien periaateohjelma ja yleisohjelma. Pohtiva s. a.
- KD (2006). Kristillisdemokraattien perhepoliittinen ohjelma. Pohtiva s. a.
- KD (2013). Linjapaperi - Adoptiosta äitiyteen - kristillisdemokratiaa selkokielellä. Pohtiva s. a.
- KD (2016). Kristillisdemokraattien maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2016. Pohtiva s. a.
- KD (2019). Eduskuntavaaliohjelma 2019 - Suomi, johon voit luottaa. Pohtiva s. a.
- Keskusta (2010). Tämä maa rakennetaan yhdessä - Suomen Keskustan tavoiteohjelma 2010-luvulle. Pohtiva s. a.
- Kokoomus (2002). Kokoomuksen lähiajan tavoiteohjelma 2003–2007. Pohtiva s. a.
- Pohtiva s. a. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. *Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto*. <https://www.fsd.uta.fi/pohtiva>.
- PS (2009). Perussuomalaisten EU-vaaliohjelma 2009. Pohtiva s. a.
- PS (2011). Suomalaiselle sopivin. Perussuomalaiset r.p:n eduskuntavaaliohjelma. Pohtiva s. a.
- PS (2015). Perussuomalaisten koulutuspoliittinen ohjelma 2015. Pohtiva s. a.
- PS (2019). Periaateohjelma. Pohtiva s. a.
- RKP (2006). Askeleen edellä - Ruotsalaisen kansanpuolueen puolueohjelma. Pohtiva s. a.
- SDP (2005). Tavoitteena vahva Eurooppa. Pohtiva s. a.
- SDP (2014). Kasvu alkaa perheestä - Lapsi- ja perheystävälliseen yhteiskuntaan. Pohtiva s. a.
- Vasemmistoliitto (2007). Periaateohjelma 2007 - Vasemmiston tie oikeudenmukaiseen maailmaan. Pohtiva s. a.
- Vasemmistoliitto (2016). Vasemmiston tavoitteet 2016–2019. Pohtiva s. a.
- Vasemmistoliitto (2018). Vasemmistoliiton koulutus- ja tiedepoliittinen ohjelma. Pohtiva s. a.
- Vihreät (2007). Kohti kansalaisuutta - vihreä kotoutuspolitiikka. Pohtiva s. a.

Tutkimuskirjallisuus

- Aarnio, Eeva (1998). *Päämäärät liikkeessä: Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Abdel-Fadil, Mona (2018). Nationalizing Christianity and Hijacking Religion on Facebook: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia. Knut Lundby (ed.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin: de Gruyter, 97–116.
- Antila, Jaakko Olavi (2010). ”Politiikka on kirkossa”: Keskustapuolueen kirkkopoliittisten tavoitteiden muotoutuminen vuosina 1966–1978. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 213. Helsinki: SKHS.
- Beyer, Peter (1994). *Religion and Globalization*. London: Sage.
- Borg, Olavi (1965). *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964*. Helsinki: WSOY.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (2000). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Furseth, Inger (2018). Appendix: Methodology. Inger Furseth (ed.), *Religious Complexity in the Public Sphere: Comparing Nordic Countries*. London: Palgrave Macmillan, 313–340.
- Heininen, Simo & Markku Heikkilä, (2005). *Suomen kirkkohistoria*. Helsinki: Edita.
- Helander, Eila (2018). Uskonnolliset yhteisöt hyvinvointipalvelujen tuottajina. Kimmo Ketola & Tuomas Martikainen & Teemu Taira (toim.), *Uskontososiologia*. Turku: Eetos ry, 87–99.
- Himanen, Timo (2015). Miten uskonnonopetuksesta keskustellaan monikulttuuristuvassa Suomessa ja Euroopassa? Jaana Kouri (toim.), *Näkyvä ja näkymättömän uskonto*. Etiäinen 7. Turku: Uskontotiede, Turun yliopisto, 141–166.
- Hjelm, Titus (2016). National Piety: Religious Equality, Freedom of Religion and National Identity in Finnish Political Discourse. Riku Hämäläinen & Heikki Pesonen & Terhi Utriainen (eds.), *Helsinki Study of Religions: A Reader*. Helsinki: University of Helsinki, 306–325.
- Hjelm, Titus (2019). One Volk, One Church? A Critique of the ”Folk Church” Ideology in Finland. *Journal of Church and State*. <https://doi.org/10.1093/jcs/csz030>.
- Hokka, Jenni & Katja Valaskivi & Johanna Sumiala & Suvi Laakso, (2013). Suomalaiset sanomalehdet uskonnollisen maiseman tuottajina: Uskontojournalismi Helsingin Sanomissa, Ilkassa, Kalevassa ja Karjalaisessa vuosina 2007–2011. *Media ja viestintä* 36(2), 6–21.
- Ketola, Kimmo & Tuomas Martikainen & Teemu Taira (2018). Johdanto: Uskonnon sosiologinen tutkimus. Kimmo Ketola & Tuomas Martikainen & Teemu Taira (toim.), *Uskontososiologia*. Turku: Eetos ry, 11–32.
- Kirkon tilastot (2018). Seurakuntien toimintatilasto 2018 aikasarja. *Kirkon tilastot / Kyrkans statistik*. Suomen Evankelis-luterilainen kirkko. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=52> (luettu 27.11.2019).
- Kirkon tutkimuskeskus (2016). *Erilaistuva kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Katsaus kirkon työhön*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 47. Tampere: KTK.
- Kyyrö, Jere (2018). Fluctuations between Folk Church, Nation-State and Citizenship: Contextualizing Civil Religion in Finland. Annette Schnabel & Melanie Reddig & Heidemarie Winkel (eds.), *Religion im Kontext | Religion in Context: Handbuch für Wissenschaft und Studium*. Baden-Baden: Nomos, 193–208.
- Lindberg, Jonas (2013). Religion in Nordic Party Platforms 1988–2008. *Nordic Journal of Religion and Society* 26(2), 121–139.
- Lundby, Knut (2018). Introduction: Religion and Media in Cultural Conflicts. Knut Lundby (ed.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin: de Gruyter, 3–9.
- Lövheim, Mia & Jonas Lindberg & Pål Ketil Botvar & Henrik Reintoft Christensen & Kati Niemelä &

- Anders Bäckström (2018). Religion on the Political Agenda. Inger Furseth (ed.), *Religious Complexity in the Public Sphere: Comparing Nordic Countries*. London: Palgrave Macmillan, 137–191.
- Lövheim, Mia & Liv Ingeborg Lied (2018). Approaching Contested Religion. Kurt Lundby (ed.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin: de Gruyter, 65–78.
- Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (2013). Johdanto: Islamin hallinta. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Islam, hallinta ja turvallisuus*. Turku: Eetos, 9–24.
- Martikainen, Tuomas & Tuula Sakaranaho (2018). Kansainväliset muuttoliikkeet, uskonto ja maahanmuuttajat. Kimmo Ketola & Tuomas Martikainen & Teemu Taira (toim.), *Uskontososiologia*. Turku: Eetos ry, 249–261.
- Marzouki, Nadia & Duncan McDonnell (2016). Populism and Religion. Nadia Marzouki & Duncan McDonnell & Olivier Roy (eds.), *Saving the People: How Populists Hijack Religion*. London: Hurst & Company, 1–12.
- Mickelsson, Rauli (2015). *Suomen puolueet: Vapauden ajasta maailmantuskaan*. Tampere: Vastapaino.
- Möttönen, Sakari (2014). *Sosiaali- ja terveystalouden uusi ohjausjärjestelmä: Järjestämisen ja tuottamisen erottaminen sosiaali- ja terveystalouden organisoimisen ja ohjauksen periaatteena*. Helsinki: Kuntaliitto.
- Pessi, Anne Birgitta (2010). The Church as a Place of Encounter: Communalities and the Good Life in Finland. Anders Bäckström & Grace Davie & Nina Edgardh & Per Pettersson (eds.), *Welfare and Religion in 21st Century Europe 1: Configuring the Connections*. Farnham: Ashgate, 77–94.
- Sakaranaho, Tuula & Eero Salmenkivi (2009). Tasavertaisen katsomusopetuksen haasteet: pienryhmäisten uskontojen ja elämäntutkimusten opetus Suomessa. *Teologinen Aikakauskirja* 114(5), 450–470.
- Seppo, Juha (1999). *Kirkko ja itsenäinen Suomi 1917–1998*. Markku Heikkilä & Eila Helander (toim.), *Uskonto ja nykyaika: Yksilö ja eurooppalaisen yhteiskunnan murros*. Jyväskylä: Atena, 10–52.
- Taira, Teemu (2014). Uskonto tavallisena päivänä suomalaisissa sanomalehdissä. *Uskonnotutkija* 3(2). <https://journal.fi/uskonnotutkija/article/view/64597>.
- Taira, Teemu (2019). Suvivirsi ja kristinuskon ”kulttuuristuminen” katsomuksellisen monimuotoisuuden aikana. *Uskonnotutkija* 8(1). <https://doi.org/10.24291/uskonnotutkija.v8i1.83000>.
- Taira, Teemu & Jere Kyyrö (tulossa). Religion on an Ordinary Day: Finland. [Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.]
- Valtioneuvosto.fi (2019). Hallitukset aikajärjestyksessä. *Valtioneuvosto*. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>.
- Warburg, Margit (2017). Much Ado about a Christmas Tree: A Conflict Involving Danish Civil Religion. *Implicit Religion* 20(2), 127–148.

Liitetaulukko.

Teema	KD %	Kesk %	Kok %	PS %	RKP %	SDP %	Sin %	Vas %	Vihr %	N	Yht. %	SD
Kirkot kolmannen sektorin yhteistyökumppaneina (KYA)	8,7	30,6	45,8	2,3	10,0	13,3	0,0	0,0	2,3	74	9,8	15,7
Uskontojen ja katsomuksien tasa-veroinen kohtelu, syrjimättömyys (UKY)	2,6	3,2	4,2	0,0	20,0	26,7	0,0	13,6	16,8	53	7,0	9,8
Positiivinen uskonnonvapaus, julkinen uskonto, omantunnonvapaus (UKY)	10,3	3,2	0,0	0,0	15,0	0,0	0,0	0,0	3,8	50	6,6	5,5
Uhkaava islam (KrIs)	5,4	3,2	8,3	11,4	0,0	3,3	40,0	0,0	0,8	36	4,8	12,6
Uskonto monikulttuurisessa yhteiskunnassa (UKY)	0,8	1,6	16,7	6,8	5,0	0,0	0,0	0,0	15,3	32	4,2	6,6
Sekulaarit katsomukset ja arvomaailmat (UKY)	1,0	1,6	4,2	18,2	0,0	3,3	0,0	11,4	5,3	27	3,6	6,1
Oma uskonto, uskonnollisen identiteetin tukeminen, tunnustuksellisuus (UO)	5,6	3,2	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	26	3,4	2,3
Kristinuskon yhteiskunnan arvoperustana (KrIs)	5,1	3,2	4,2	2,3	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25	3,3	2,3
Uskonnonvapaus (yleinen) (UKY)	3,1	0,0	0,0	0,0	10,0	3,3	0,0	9,1	3,8	24	3,2	3,9
Uskontotieto, yhteinen uskonnonopetus (UO)	0,3	0,0	0,0	6,8	0,0	0,0	0,0	6,8	13,0	24	3,2	4,8
Polarisaatio, konfliktit ja niiden ehkäisy (UKY)	2,1	4,8	0,0	4,5	0,0	6,7	20,0	4,5	2,3	22	2,9	6,1
Kristinuskon eurooppalaisena tai länsimaisena arvoperustana (KrIs)	4,6	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	10,0	0,0	0,0	20	2,6	3,4
Yksityiset kristilliset koulut ja päiväkodit (UO)	5,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	20	2,6	1,7
Kristillinen ihmiskäsitys ja ihmisarvo (KrIs)	3,8	0,0	0,0	9,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19	2,5	3,1
Kirkollisvero (KYA)	1,0	8,1	0,0	0,0	0,0	13,3	0,0	4,5	2,3	18	2,4	4,7
Kristinuskon osa kulttuuriperintöä ja kulttuurimaisemaa (KrIs)	2,8	3,2	4,2	4,5	5,0	0,0	0,0	0,0	0,8	18	2,4	2,1
Krist. perinteet perusopetuksen osana (UO)	3,8	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17	2,3	1,9
Kristinuskon politiikan pohjana (KrIs)	3,3	0,0	0,0	6,8	0,0	3,3	0,0	0,0	0,0	17	2,3	2,5
Ilmaisunvapaus, usk. erityiskohtelun kiistäminen (UKY)	0,3	0,0	0,0	6,8	0,0	0,0	0,0	13,6	4,6	16	2,1	4,8
Kristillisen kulttuuriperinnön suojeleminen (KrIs)	3,1	1,6	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15	2,0	1,7
Pakolaisuus (UKY)	1,8	0,0	0,0	2,3	10,0	3,3	0,0	4,5	1,5	15	2,0	3,2
Hengellisyys osana ihmistä, hengelliset tarpeet (UKY)	3,1	0,0	4,2	0,0	0,0	3,3	0,0	0,0	0,0	14	1,9	1,8
Kirkot/seurakunnat yhteisöllisyyden rakentajina (KYA)	1,0	9,7	0,0	0,0	10,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12	1,6	4,3
Diakoniatyö, muu kirkon sosiaalityö (KYA)	1,0	6,5	4,2	0,0	0,0	3,3	0,0	0,0	0,0	10	1,3	2,4
Usk. opetuksen aseman säilyttäminen, laadun varmistaminen (UO)	2,1	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9	1,2	1,0
Kristittyjen ja muslimien suhde (KrIs)	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8	1,1	0,7
Oman identiteetin tunteminen toisen identiteetin arvostuksen perustana (UKY)	1,3	3,2	4,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8	1,1	1,6
Vuoropuhelu (UKY)	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	2,3	8	1,1	2,2

Kirkon ja valtion erottaminen, erityisasemasta luopuminen, kristillisten normien kritisointi (KYA)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3	0,0	4,5	3,1	7	0,9	1,9
Muiden usk. yhdyskuntien rahallinen tuki (UKY)	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7	0,9	0,6
Uskonnollisten ryhmien etuoikeuksien poisto (UKY)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	20,0	0,0	3,8	7	0,9	6,6
Yhteiskunta kristillisten arvojen ja yhteisöjen tukijana (KrIs)	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7	0,9	0,6
Israel juutalaisena valtiona (KrIs)	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6	0,8	0,5
Luterilaisuus tai kristinusko suomalaisuuden tai yhteiskunnan osana (KrIs)	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6	0,8	0,5
Maltillisen islamin tukeminen (KrIs)	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3	0,0	0,0	2,3	6	0,8	1,2
Uskonto (moraalisena) resurssina (UKY)	0,8	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	6	0,8	1,1
Uskonto yksityisasiana, neutraalius (UKY)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,1	0,8	6	0,8	3,0
Kirkon omaisuuden säilyttäminen ja huolehtiminen (KYA)	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	5	0,7	0,5
Uskonnon ja politiikan erottelu (UKY)	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	5	0,7	0,4
Uskontolukutaito (UKY)	0,5	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	5	0,7	0,7
Erityisaseman säilyttäminen (KYA)	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	4	0,5	0,3
Kirkon edustaja, ryhmä tai laitos (KYA)	0,0	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	1,5	4	0,5	0,9
Kirkot kestävän kehityksen edistäjinä (KYA)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3	0,0	0,0	2,3	4	0,5	1,3
Vähemmistöuskontojen uhattu asema (UKY)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	2,3	4	0,5	1,0
Kirkon työntekijät, vapaaehtoisuustyö, maallikot ja luottamushenkilöt (KYA)	0,0	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0	3	0,4	1,2
Kristillinen vastuu (KrIs)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	3	0,4	0,5
Perinteiset yhteiskunnalliset tehtävät (KYA)	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3	0,4	0,3
Uskonnollisten sisältöjen poistaminen kouluista (UO)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,8	0,0	3	0,4	2,3
Eriarvoisuuden vähentäminen, rasismin vastustaminen, köyhyyden poistaminen (KYA)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	2	0,3	0,5
Kehitysapu ja humanitaarinen työ kristillisenä tai seurakuntien toimintana (KYA)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	2	0,3	0,3
Kokonaisvaltainen hyvinvointi, työelämän tukeminen (KYA)	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	2,3	0,0	2	0,3	1,7
Kristillisyyss kilpailuyhteiskunnassa (KYA)	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2	0,3	0,2
Kristittyjen suojeleminen (UKY)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,0	0,0	0,0	2	0,3	3,3
Äänestysohjeet (Muut)	0,0	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2	0,3	1,1
Kirkko arvoyhteisönä ja jatkuvuuden takaajana (KYA)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1	0,1	0,1
Kirkko ja kansainvälisyys (UKY)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1	0,1	0,1
Kristilliset arvot nousevat Raamatussa (KrIs)	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1	0,1	0,1
Muu kirkon talous (KYA)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0	1	0,1	0,8
Srkn jäsenyys (KYA)	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1	0,1	1,7
Yht %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0	0,0
N =	390	62	24	44	20	30	10	44	131	755		